

9. Про судову практику у справах про спадкування: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30 травня 2008 р. № 7. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-08>.

10. Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України: Наказ Міністерства юстиції України від 2 лютого 2012 р. № 296/5 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12#Text>.

11. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23 червня 2005 р. № 2709-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text>.

12. Про нотаріат: Закон України від 2 вересня 1993 р. № 3425-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text>.

13. Сюкияйнен Л.Р. Мусульманское право: вопросы теории и практики. Москва : Наука, 1986. 256 с.

14. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.

УДК 342.25

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2020.3.41>

ОХЕНДОВСЬКИЙ М.В.

ПОНЯТТЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ВИБОРЧОГО ПРАВА

Метою статті є визначення та узагальнення міжнародних стандартів у сфері виборчих прав у демократичних країнах. У статті розглянуто ступінь імплементації міжнародно-правових стандартів демократичних виборів. Визначено, що виборче законодавство України не повною мірою узгоджено з міжнародними виборчими стандартами, у зв'язку з чим виникають проблемні питання, пов'язані з практикою застосування виборчого законодавства України. Визначено, що міжнародні правові виборчі стандарти повинні «обслуговувати» зазначене вище коло правових відносин, що в більш прискіпливому вигляді поділяються на матеріальні та процесуальні відносини. Особливо наголошуємо на важливості регулювання і регламентації в міжнародному праві та наступному сприйнятті національним конституційним, конституційно-процесуальним правом саме процесуальних відносин, бо якщо міжнародні виборчі стандарти матеріального характеру визнаються більшістю держав-членів міжнародного співтовариства, то міжнародні виборчі стандарти процесуального характеру, навіть у разі їх визнання державами, не завжди закріплюються в праві та реалізуються державами на практиці достеменно та в повному обсязі. З'ясовано, що міжнародні виборчі стандарти, що мають характер рамкових норм, тобто таких норм, що в обов'язковому порядку повинні бути відтворені в національному законодавстві держав-учасників таких міжнародних угод, мають визначальний та програмний характер для ординарного і перспективного розвитку міжнародного публічного права. Зроблено висновок, що визначення міжнародних виборчих стандартів у конституційно-правовій та міжнародно-правовій доктринах дає змогу виявити їхню правову природу: вони є міжнародними договірними нормами, що містяться в міжнародних угодах та закріплюються у вигляді міжнародно-правових зобов'язань держав, які вони повинні виконувати шляхом закріплення в національному конституційному законодавстві у вигляді норм національного конституційного права та в наступній практичній діяльності компетентних органів держави та суб'єктів виборчого процесу.

Ключові слова: виборче право, виборче законодавство, міжнародні виборчі стандарти, правова природа міжнародних виборчих стандартів.

The aim of the article is to define and generalize international standards in the field of suffrage in democratic countries. The article considers the degree of implementation of international legal standards of democratic elections. It is determined that the election legislation of Ukraine is not fully harmonized with international election standards, in connection with which there are problematic issues related to the practice of application of the election legislation of Ukraine. It is determined that international legal electoral standards should “serve” the above range of legal relations, which are more meticulously divided into substantive and procedural relations. We emphasize the importance of regulation and regulation in international law and the subsequent adoption of national constitutional, constitutional and procedural law of procedural relations, because if international electoral standards of a substantive nature are recognized by the majority of member states of the international community, then international electoral standards of procedural nature states, are not always enshrined in law and implemented by states in practice accurately and in full. It was found that international electoral standards, which have the character of framework norms, ie such norms that must be reproduced in the national legislation of the states-parties of such international agreements, have a defining and programmatic character for ordinary and perspective development of international public rights. It is concluded that the definition of international electoral standards in the constitutional and international legal doctrines, allows to identify their legal nature – they are international treaty rules contained in international agreements and enshrined in the form of international legal obligations of states that they must comply with, by enshrining in the national constitutional legislation in the form of norms of the national constitutional law and in the subsequent practical activity of the competent bodies of the state and subjects of electoral process.

Key words: *suffrage, electoral legislation, international election standards, legal nature of international election standards.*

Вступ. Важливою ознакою демократичного устрою держави та її функціонального призначення – феномену державності – є періодичне оновлення виборних публічно-владних інституцій, що уособлюють суверенну владу всього народу (ст. 5 Конституції України [1]) через представницьку демократію (вибори депутатського складу парламенту), конституують суб’єкта, що є главою держави та діє від імені держави, є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина (ст. 102 Конституції України (вибори глави держави)), а також публічно-самовряду владу територіальних громад (ст. 140 Конституції України (вибори місцевих рад та сільських, селищних та міських голів)).

Виходячи з особливої важливості зазначених заходів, що мають прямий вихід на конституційне право держави, їх нормативне регулювання та регламентація займають важливе місце в конституційно-нормативному масиві держави. Але вже досить давно, особливо починаючи з другої половини ХХ століття – з початку діяльності Організації Об’єднаних Націй та цілої низки міжнародних міждержавних інституцій – Ради Європи, Європейських Співтовариств, Народи (Організації) з безпеки та співробітництва в Європі, питання становлення, розвитку, легалізації, дотримання, виконання, гарантування, охорони і захисту виборчого права, виборчого законодавства держав та організації виборчого процесу в них стають важливим об’єктом міжнародно-правового регулювання, що закріплюється в низці міжнародних угод універсального та регіонального рівнів.

Слід зазначити, що дослідження питань міжнародних виборчих стандартів, особливо в контексті їх джерельної бази та правової природи, що торкається проблематики джерел саме міжнародного права, в Україні фактично не проводилися, за виключеннями наукових праць Б.Я. Кофмана, що були виконані, але переважно в площині конституційного права. Звідсіля проблематика джерельної бази міжнародних виборчих стандартів у контексті їхньої правової природи та доктринального обґрунтування залишається актуальною.

Постановка завдання. Метою статті є визначення та узагальнення міжнародних стандартів у сфері виборчих прав у демократичних країнах.

Результати дослідження. У контексті визначення міжнародних виборчих стандартів та їхньої правової природи має великий науковий та практичний інтерес доктринальне тлумачення

цього як міжнародно-правового, так і національно-правового феномену. У цьому аспекті суттєвого методологічного значення набуває визначення дефінітиву виборів.

Правові стандарти організації та проведення виборів повинні торкатися широкого кола суб'єктів та об'єктів. Серед перших – виборчий корпус та всі його учасники; серед других – суверенна політична воля народу в її багатоманітності проявів та наслідків. Між суб'єктами та об'єктом виникають складні системні відносини, що детермінують:

а) політико-правовий стан суспільства, що реалізується через динамічну форму постійної активності виборчого корпусу (динамічний аспект виборів – *М.О.*);

б) безперервний процес здійснення суверенної політичної волі народу (політико-перманентний аспект виборів – *М.О.*);

в) реальну політичну і юридичну силу всіх владних структур незалежно від їхніх форм і персонального складу (легітимуючий аспект виборів – *М.О.*).

Звідсіля міжнародні правові виборчі стандарти повинні «обслуговувати» зазначене вище коло правових відносин, що у більш прискіпливому вигляді поділяються на матеріальні та процесуальні відносини. Особливо наголошуємо на важливості регулювання та регламентації в міжнародному праві та наступному сприйнятті національним конституційним, конституційно-процесуальним правом саме процесуальних відносин, бо якщо міжнародні виборчі стандарти матеріального характеру визнаються більшістю держав-членів міжнародного співтовариства, то міжнародні виборчі стандарти процесуального характеру, навіть у разі їх визнання державами, не завжди закріплюються в праві та реалізуються державами на практиці достеменно та в повному обсязі.

Аналізуючи доктринальний підхід В.В. Геворкян до визначення виборів, слід зазначити її підхід до розуміння політико-правового явища «інституту виборів» як до інтеграційного політико-правового інституту, який представляє собою сукупність політичних, державно-правових (конституційних) норм, принципів, установок й імперативів, що визначають систему легітимного формування органів державної влади та органів місцевого самоврядування [2].

Такий підхід у досліджуваному нами аспекті ролі та значення міжнародних правових стандартів є більш конкретним та предметним, бо, по-перше, містить у собі рефлексію саме на джерельну базу інституту виборів, до якої входять політичні, державно-правові (конституційні) норми, принципи, установки та імперативи, що визначають систему легітимного формування органів публічної влади, тобто фактично прогнозує наявність у вказаній джерельній базі й зазначених міжнародних стандартів. По-друге, визначає вибори як політико-правове явище, що спирається на відповідну сукупність критеріальних ознак-ідентифікаторів. По-третє, визначає «інститут виборів» як інтеграційний політико-правовий інститут.

Разом із тим слід зазначити, що наведена дефініція має внутрішній дисонанс, бо не відповідає основним засадам філософського підходу до визначення поняття інституту виборів: якщо цей інститут має інтеграційний характер, то він повинен спиратися не на сукупність ознак, а на їх відповідну систему, тим паче, що інститут виборів є усталеним політико-правовим дійством, що має історичну ретроспективу, бо пройшов багатовікову «обкатку» на рівні національних держав та їхніх територій, та вже не є простим феноменом, який складається із сукупності ознак, а виступає чітким апробованим технологічним процесом оновлення органів публічної влади, що спирається на нормативно-правові засади, в тому числі й на міжнародні виборчі стандарти.

Стосовно специфіки й ідентифікаційної характеристики норм сучасного міжнародного публічного права, з яких складаються міжнародні виборчі стандарти, то слід погодитись з М.О. Баймуратовим та Б.Я. Кофманом у тому, що вони є багатограними, багатоаспектними і виявляються в різних іпостасях [3].

По-перше, такі норми вельми часто містять досить розпливчаті, загальні, але одночасно генеральні норми і принципи поведінки держав у тій або іншій сфері й не завжди мають можливість встановлювати загальнообов'язкові правила конкретних дій (відсутність чіткої визначеності міжнародних правових норм – *М.О.*).

По-друге, у сфері міжнародного права, і сьогодні цей факт визнається більшістю представників міжнародно-правової доктрини, виявляється деяка обережність із боку світового співтовариства та його інституцій у закріпленні в прямій постановці деяких прав людини, в тому числі й у такій важливій сфері, як політична, де задіяні реальні механізми оновлення державної влади. Це детермінується передусім істотними труднощами з їх гарантування в повному обсязі з боку держав, що може перетворити їх на практиці фактично на формальну декларацію (амбівалентна суб'єктивна поведінка держав у процесі розроблення та формулювання міжнародних норм – *М.О.*).

По-третє, слід урахувати особливості створення, появи, конституювання і подальшої легалізації таких норм (функціонально-інституційний характер їх генезису і становлення), а саме ту обставину, що міжнародно-правові акти приймаються, як правило, двома способами. Перший – способом акламації (без проведення голосування і за допомогою схвалення тексту договору оплесками – *М.О.*). Другий – на основі консенсусу (на основі загальної згоди учасників без проведення формального голосування, якщо проти нього не виступає жоден з учасників даного форуму – *М.О.*). Ці способи забезпечують максимально можливе в конкретних умовах урахування позицій та інтересів усіх сторін, хоча це часто, на жаль, призводить до необхідності використання навмисно обтічних, досить загальних формулювань і оцінок (визнання того факту, що заради досягнення збігу волі та народження міжнародної правової норми страждає її чітка визначеність та конкретність – *М.О.*).

По-четверте, виникла якісно нова характеристика міжнародно-правових норм, відповідно до якої вони мають право «вторгатися» з дозволу держав-членів світового співтовариства в їхній національний правопорядок. Слід погодитись, що це є новеллізацією в міжнародному праві, яка викликана могутніми процесами політичної і правової глобалізації та міждержавної інтеграції (здатність міжнародних норм до інфільтрації в національне законодавство держав, насамперед у конституційне – *М.О.*). Вказані автори відносно цієї властивості міжнародних норм та актів, в яких вони містяться, зазначають, що ця специфіка має високий позитивний потенціал, бо дозволяє детальніше трактувати, але разом із тим і «відредагувати», «розширити» саме ці навмисно обтічні, досить загальні формулювання й оцінки, що в них містяться. Вони пропонують вирішити цю проблему на практиці за допомогою ухвалення конкретизованих і деталізованих нормативно-правових норм на національному рівні в процесі імплементації норм міжнародного права в національне законодавство [4].

По-п'яте, відіграє свою важливу роль зворотна сторона цього процесу, що має і підтверджує важливе аксіологічне значення, і гносеологічний потенціал норм міжнародного права в контексті вдосконалення національного законодавства і правопорядку, – наближення їх до міжнародних нормативів і правопорядку. Адже саме високий ступінь узагальнення, характерний для більшості міжнародних норм і стандартів, забезпечує їх загальне визнання й універсальність, дозволяє їм служити як еталон для внутрідержавної (національної) правової регламентації відповідних прав (здатність міжнародних правових стандартів впливати на становлення міжнародного та національного правопорядків – *М.О.*).

По-шосте, за допомогою ухвалення міжнародних норм, що містяться в міжнародних актах, стало можливим формалізоване міжнародно-правове визнання існування в особи категорії невідчужуваних, природних прав і свобод. Це привело до формування і чіткого визначення незнижуваного на національному рівні їх мінімуму – такий мінімум і отримав згодом назву міжнародних стандартів прав людини. Цей термін визнаний світовим співтовариством і досить широко вживається у вітчизняній і зарубіжній науковій літературі [5] (номенологічне визначення та змістове наповнення міжнародних стандартів – *М.О.*).

По-сьоме, вказані автори вважають, що наявність зазначених стандартів і у сфері виборів, тобто наявність міжнародно-правових норм профільного характеру в даній важливій сфері суто державно-правових відносин, категоричним чином трансформує їхню сферу. Із цим слід погодитись, бо якщо раніше правовий інститут здійснення періодичного оновлення влади завжди перебував у виключній компетенції конкретної держави, формувався, регламентувався, гарантувався, реалізовувався і контролювався тільки її профільними інституціями на її території, то сьогодні він піднявся на рівень міжнародного права та міжнародної спільноти держав. Саме звідси випливає найважливіший методологічний висновок про те, що вибори, їхня правова оболонка – виборче право та їхня процесуальна основа – виборчий процес, стають не тільки важливим чинником формування влади, забезпечення її позитивної спадкоємності й стабільності в соціумі окремих держав, але посідають дедалі більш вагоме місце і набувають дедалі більш істотного значення в міжнародному праві, стаючи одним з орієнтирів і навіть мегатрендів світового розвитку [6] (суттєва трансформація ролі та значення виборів у національному і міжнародному виборчому праві – *М.О.*).

Представники доктрини, визначаючи міжнародні правові виборчі стандарти, кладуть в основу авторських дефініцій різні ознаки, надаючи їм відповідні пріоритети. Виходячи з цього, можливо визначити головні з них:

А) визначення міжнародних правових виборчих стандартів, виходячи з ознак глобального конституціоналізму (історії, теорії та практики світового конституційного будівництва

[7]). Міжнародні правові стандарти стали сполучною ланкою між національним і глобальним конституціоналізмом та могутнім засобом розвитку двох правових конституційних систем. На думку болгарського конституціоналіста Е. Танчева, вони забезпечують взаємну відповідність різних правових принципів в умовах сучасного конституційного плюралізму. Більш того, якщо в даний час правові ієрархічні структури найбільш розвинені на рівні національного конституціоналізму, особливо в рамках федералізму, і затверджуються у сфері взаємодії Конституції Європейського Союзу і конституцій його держав-членів, у глобальному конституціоналізмі існує певна сумісність демократичних стандартів, але про повністю побудовану ієрархію конституційних принципів поки не йдеться, оскільки сама глобалізація поки перебуває в пошуку свого власного конституційного порядку – тому влада закону і взаємодія глобальних стандартів із національними конституційними порядками дедалі ще ґрунтуються на принципі *pacta sunt servanda*. Саме в цих умовах зростає значення міжнародних правових стандартів, що компенсують юридичну слабкість наднаціонального глобального конституціоналізму, що формується [8];

Б) визначення міжнародних виборчих стандартів у контексті глобального управління. Німецький дослідник М. Мадуро в такому контексті висуває ідею трьох ключових опор конституційного розвитку в національному і глобальному масштабі [9]. На його думку, глобальний конституціоналізм, що ще формується, вже справляє вплив на конституції національних держав, ставлячи під питання їхній статус носіїв вищого суверенітету і безумовність легальності їхніх правових систем. Глобальний конституціоналізм впливає на національне конституційне самовизначення в частині ідеї самоврядування, форм демократичної участі, розподілу владних компетенцій і демократичного представництва. При цьому правові стандарти, закріплені в міжнародних договорах, і «рекомендаційне право» («м'яке право». – *М.О.*) (*soft law*) також можуть відігравати роль опори, за допомогою якої обмежувачі застосування влади, що виникають, проникають на рівень національного конституціоналізму як універсальний критерій конституційного порядку;

В) визначення міжнародних виборчих стандартів у контексті прав людини четвертого покоління, що на глобальному рівні вельми чітко співвідноситься з так званим соціальним конституціоналізмом [10], коли зачіпаються інтереси дедалі більшої кількості міжнародних і національних акторів, які безпосередньо беруть участь у процесі ухвалення рішень, і таким чином обмежується свобода їхніх дій;

Г) визначення міжнародних виборчих стандартів у контексті виникнення дихотомії «національне-міжнародне право», коли вказані вище чинники демонструють важливу і системну роль відповідних міжнародних норм і правових інститутів, які виникли, склалися і сформувалися в сучасному міжнародному публічному праві, але завдяки національному конституційному праву, яке зрегулювало і зареґламентувало внутрідержавні суспільні відносини, що складаються як із приводу призначення, підготовки, проведення і визначення результатів виборів, так і реалізації відносин, що визначають процесуальну і поліпредметну (суб'єктно-об'єктну) інфраструктуру виборів (питання фінансування виборів, визначення кола учасників виборчого процесу та їх доступу до ЗМІ, участі представників іноземних держав, міжнародних міжурядових і неурядових організацій як спостерігачів за проведенням виборів і т. д.) [11];

Г) визначення міжнародних виборчих стандартів у контексті формування нової галузі міжнародного публічного права – міжнародного конституційного права та її підгалузі – міжнародного виборчого права з важливим інститутом – системи міжнародних виборчих стандартів, що, за висловом Генерального секретаря Асоціації організації виборів країн Центральної і Східної Європи З. Тота (Угорщина), призвели до значного збагачення сучасного виборчого процесу, розширення демократичного виборчого простору [12];

Д) визначення міжнародних виборчих стандартів через національне виборче законодавство конкретних держав, бо вони, по-перше, реалізуються у сфері безпосереднього народовладдя, не тільки ув'язуються з умовами формування і демократичного функціонування політичних режимів у державах (функціональний/динамічний фактор – *М.О.*), але й, по-друге, таким стандартам повинно відповідати і виборче законодавство конкретних держав (статичний фактор – *М.О.*), що взяли на себе відповідні зобов'язання в рамках міжнародних договорів дотримувати міжнародні виборчі стандарти. По-третє, зазначені стандарти повинні бути закріплені у відповідних джерелах права, і згідно з теорією Закону насамперед у Конституції та законах держави, що входять до її виборчого законодавства (фактор легалізації – *М.О.*);

Е) визначення міжнародних виборчих стандартів через коло суспільних відносин і суб'єктів, поведінку яких вони регламентують та регулюють – такий міжнародно-правовий про-

цес охоплює велику кількість етапів і стадій виборчого процесу, залучає до свого кола дедалі більшу кількість суб'єктів, причому не тільки власне виборчого права, але й вельми тісно пов'язаних із ним галузей і підгалузей права – адміністративного, муніципального, фінансового, кримінального, цивільного, авторського та ін.;

Є) визначення міжнародних виборчих стандартів через їх номенологічну характеристику – представники доктрини іменують їх міжнародними стандартами виборів [13] або міжнародними стандартами у виборчому процесі [14]. Тут слід приєднатися до позиції М.О. Баймуратова і Б.Я. Кофмана в тому, що останнє визначення має вельми цікаві властивості: з одного боку, воно несе в собі досить вузьке змістовне навантаження, оскільки визначає стандарти тільки у специфічній сфері виборчого процесу; з іншого – якщо виборчий процес розуміти в широкому значенні слова як цілеспрямовану і регламентовану нормами прав діяльність із реалізації політичних прав громадян за допомогою виборів, то він досить повною мірою відображає суть міжнародних стандартів виборів [15]. Крім того, слід приєднатися і до їхньої позиції, що термін «міжнародні виборчі стандарти» є більш вдалішим і повною мірою відображає особливу значущість міжнародного права у становленні, функціонуванні й реалізації демократичної правової державності, а також роль згаданих стандартів у забезпеченні одноманітного розуміння і застосування норм виборчого права в державах-членах міжнародного співтовариства [16];

Ж) визначення міжнародних виборчих стандартів через аксіологічне навантаження міжнародних виборчих стандартів – їх визнання, легалізація, застосування і реалізація в конституційному законодавстві окремих держав не тільки стимулює демократизацію державного та суспільного життя, детермінує ефективне функціонування системи прав людини та громадянина в державі, але і є суттєвим фактором для досягнення домінуючої мети в розвитку демократичних цінностей сучасної держави і суспільства на порозі ХХІ століття – трансформації виборів в органи публічної влади з формального атрибута держави в реальний політико-правовий інститут, що забезпечує соціальну легітимність, безперервність і спадкоємність здійснення публічної влади на всіх її рівнях – як на рівні публічної державної влади, так і на рівні публічної самоврядної (муніципальної) влади [17];

З) визначення міжнародних виборчих стандартів через міжнародно-правову конфліктологію. Так, автори монографії «Виборче законодавство: українська практика, міжнародний досвід і шляхи реформування» зазначають, що «міжнародні стандарти виборів є лише комплексом принципів і ідей, а не механізмів їх досягнення. При цьому само поняття «міжнародного виборчого стандарту», будучи юридично невизначеним у міжнародному виборчому праві, призводить до певної «конфліктності» міжнародних стандартів на універсальному, регіональному і субрегіональному рівнях» [18]. Дійсно, всередині самих міжнародних виборчих стандартів спостерігається так званий «конфлікт кваліфікацій» у національному правопорядку, що виявляється зовні цілою низкою чинників суб'єктивної властивості, серед яких найбільш значущими виступають такі: відсутність у вітчизняній конституційній доктрині єдиного розуміння поняття «виборча система»; єдиного підходу до співвідношення понять «виборча система», «виборче право» і «виборчий процес»; неоднозначне тлумачення поняття і змісту виборчого процесу; «розмитість» та внутрішня суперечливість повноважень суб'єктів виборчого процесу та ін. Тобто основною тут виступає проблема одноманітного тлумачення і кваліфікації основоположних категоріальних понять, що повинні формувати структурно-інституційну функцію міжнародних виборчих стандартів. Крім того, існує і цілий ряд інших об'єктивних проблем, які насамперед пов'язані з теоретичними питаннями, зумовленими недосконалістю національного виборчого законодавства;

И) визначення міжнародних виборчих стандартів через їх гносеологічне коріння. На думку Б.Я. Кофмана, вони повинні розумітися як особливі правові явища, що дозволяють узагальнити накопичений державами-членами світового співтовариства досвід правового регулювання суспільних відносин у сфері організації і проведення виборів в органи державної влади і місцевого самоврядування (колабораційна ознака – *М.О.*). Їхньою телеологічною домікантою є забезпечення одноманітного розуміння і застосування принципів і норм національного виборчого законодавства [19] (ознака одноманітності – *М.О.*);

І) визначення міжнародних виборчих стандартів через систему міжнародних правових стандартів – вони є одним із видів міжнародних правових стандартів та є більш глибоко розробленими в міжнародному праві і більш унормованими в рамках відповідних джерел міжнародного публічного права (міжнародні договори, конвенції, хартії, рішення ММУО та міжнародних неурядових організацій, рішення міжнародних судових установ, доктрина міжнародного права тощо). Онтологічною характеристикою міжнародних правових стандартів

є те, що вони насамперед та переважно розроблені в газузі закріплення, охорони, захисту, гарантування, легалізації, легітимізації прав людини в різних сферах її діяльності в межах національної державності та національної юрисдикції для стандартизації поведінки держав та їхніх органів у зазначених аспектах управлінської парадигми, тобто міжнародні правові стандарти розробляються на міжнародному рівні у вигляді відповідних міжнародних норм-принципів, що закріплюються як міжнародно-правові зобов'язання держав-учасниць міжнародних угод у відповідних джерелах міжнародного права, для їх реалізації на території цих держав. Міжнародні виборчі стандарти набувають свого значення завдяки тому, що вони розробляються у сфері політичних відносин, тобто там, де вирішуються питання публічно-владних відносин, на яких ґрунтується державність, та від них залежить періодичне та регулярне оновлення органів публічної державної та публічної самоврядної (муніципальної) влади;

І) визначення міжнародних виборчих стандартів через нормативне обмеження прав людини. Так, відомий вітчизняний дослідник-конституціоналіст О.Г. Мучник вважає, що під стандартами прав людини розуміється «нормативний мінімум, що визначає необхідний і достатній рівень державної регламентації прав людини і громадянина, а також реалізації цих прав, із законодавчо допустимими відступами в тій або іншій ситуації у формі перевищення або конкретизації даного мінімуму» [21]. Такий підхід, на нашу думку, має амбівалентний характер: з одного боку, він може застосовуватись до обмеження природних прав людини, що є недоречним та небезпечним з позицій посилення етатистських зазіхань держави на права людини; з іншого боку, він має раціональний зміст, бо дає можливість хоч яким чином нормувати та врегулювати такі права, не дивлячись на їх реальне обмеження та фактичне порушення;

Й) визначення міжнародних виборчих стандартів через їх комплексну характеристику. Так, С.О. Верланов, зазначаючи, що правовий стандарт покликаний служити орієнтиром для відповідної внутрішньодержавної практики, також наділяє такі стандарти характерними ознаками, але вже наближеними до функціональних умов існування державності та правової системи держави. До них він відносить: а) їхній модельний характер («зразковість»); б) становлення мінімальної межі стандарту; в) його нормативну (юридичну) закріпленість; г) плюралізм інституційних механізмів імплементації і захисту стандартів; д) достатню свободу національного розсуду в їх застосуванні [22]. Таким чином, демонструється пріоритет державного підходу в процесі визначення таких стандартів, причому як на внутрішньодержавному, так й на міжнародному рівнях – фактично міжнародне право застосовує «кальку» національної легалізації та регулювання виборчого права та відтворює її на міжнародному рівні, але вже із застосуванням норм міжнародного права, що мають договірний характер;

К) визначення міжнародних виборчих стандартів через їх системну характеристику. Так, Б.Я. Кофман вважає, що міжнародні виборчі стандарти є сукупністю визнаних спочатку на міжнародному, а потім і на внутрідержавному (національному) рівнях правових норм (матеріальних і процесуальних, технологічних /технічних) і нормативних вимог, що мають різну правову силу (загальнообов'язкові, рекомендаційні), в яких узагальнений накопичений світовим співтовариством держав досвід нормативно-правової регламентації і регулювання суспільних відносин у сфері організації і проведення виборів в органи державної влади і місцевого самоврядування, спрямованих на забезпечення одноманітного розуміння і застосування принципів і норм виборчого законодавства [23]. Такий підхід характеризується поліфункціональним характером та демонструє правову природу зазначених стандартів: вони є міжнародними принципами і нормами; існує порядок їх легалізації та легітимізації; існує правова сила зазначених стандартів; міжнародне право фіксує суб'єктів їх розробки та легалізації, а також містить систему телеологічних домінант щодо предмету та мети їх розроблення;

Л) визначення міжнародних виборчих стандартів через їх евристичну характеристику. Розглядаючи евристику як модель проблемної ситуації, від складу елементів і структури якої залежить напрямок пошукової активності людини, вибір засобів, що дозволяють досягти мети, а також спеціальні, евристичні методи вирішення задач [24], слід зазначити, що в загальному вигляді евристика – це мистецтво відкриття, альтернативна алгоритму як технології вирішення задач, яке базується на положенні про те, що людина в багатофакторній ситуації не перебирає можливі варіанти рішень, оскільки це неможливо з обмеження в часі й за іншими обставинами, а будує її модель з обмеженою кількістю елементів. До міжнародних виборчих стандартів можливо застосувати евристичну функцію, що використовує метод аналогій: міжнародні виборчі стандарти є нормами-принципами міжнародного права, що, по-перше, вже застосовувались в національному конституційному законодавстві

держав-членів міжнародного співтовариства, які, по-друге, підписали відповідні міжнародні угоди, в яких містяться зазначені принципи, та, по-третє, такі принципи сформульовано у вигляді міжнародно-правових зобов'язань держав-учасників, по-четверте, які зобов'язались відтворити їх у національному законодавстві з метою реалізації. Сформована таким чином парадигма спирається на норми раціональної діяльності та завдає певну модель пізнавальної ситуації, що звужує пошукове коло можливих варіантів рішень. Тобто міжнародні виборчі стандарти вже апріорі пропонують набір відповідних дій, методів, прийнятих у науковому співтоваристві, отже, апробованих на успішність вирішення пізнавальних завдань;

М) визначення міжнародних виборчих стандартів через їх алгоритмічну характеристику. Алгоритм – це «кінцевий набір правил, що дозволяють чисто механічно вирішувати будь-яку конкретну задачу з деякого класу однотипних задач» [25]; «програма, яка визначає спосіб поведінки (обчислення; система правил (приписів) для ефективного вирішення завдань» [26]; «покрокове рішення (припис, інструкція, правило, рецепт) чисто механічно виконуваного крок за кроком однакового і такого, що спирається на кінцеву безліч правил рішення будь-якої конкретної задачі з якого-небудь класу задач даного визначеного типу» [27]; «точне розпорядження про виконання в певному порядку деякої системи операцій, що ведуть до розв'язання всіх задач даного типу» [28]. Таким чином, наділення поняття міжнародних виборчих стандартів категоріальним статусом у контексті його алгоритмічного «наповнення» і характеристики має принципове методологічне значення для будови системи знання, зумовлює логіку теоретичного осмислення системи знання, вибір засобів і способів пізнання. Однак ми вважаємо, що прагнення досягнути в одній категорії весь відомий світ права як специфічну форму життя суспільства призводить до змішання пізнавальних стратегій і інструментів і, як наслідок, – до конструктивної і елементної неузгодженості. Уже в самій назві категорії «міжнародні виборчі стандарти», яка є синтезом Суцього – «вибори» і Належного – «міжнародні стандарти», проявляється еkleктичність її конструкції у вигляді проблеми з'єднання двох онтологічно різних і зазвичай протиставлених сфер: дійсності фактичної та області ідеальної, нормативно-ціннісної, що є результатом комбінації різних пізнавальних стратегій: соціологічної, внутрішньодержавної, бо вибори, безперечно, є внутрішньодержавним інструментом оновлення публічної влади, і нормативно-ціннісної – вибори згідно з позицією держав-членів міжнародної регіональної або універсальної спільноти повинні відповідати визначеним міжнародним стандартам, правилам, взірцям тощо. Тут підхід до соціальних об'єктів з позиції суцього відповідає класичній соціологічній методології, яка керується критерієм наочно фактичного, і навпаки, пізнання об'єктів з позиції належного відповідає нормативно-ціннісній методології, для якої характерний морально орієнтований критерій. Таким чином, тут ховається проблема вибору стратегічних методів конструювання категорії або їх комбінації, вирішення якого проходить через питання про співвідношення належного і суцього у праві;

Н) визначення міжнародних виборчих стандартів через їхні синергетичні концепти і нелінійні контексти. Синергетика як одна з бажаних методологій постнеокласичного наукового знання дає нам розуміння нових складних форм комунікації і взаємодії, що виникають на рівні відносин суб'єктів, відношення яких є нетиповими на рівні державно побудованого суспільства – у нашому випадку відносин між державою та її аналогами, між ММУО та їхніми аналогами, між державою (державами) і ММУО тощо з різних питань міжнародного співробітництва. Таким чином, міжнародні виборчі стандарти виступають могутнім засобом такої синергетичної взаємодії, що є новою формою відносин між зазначеними суб'єктами та буде новий тип таких відносин. Разом із тим основним концептом синергетики є нелінійність, яка в семантичному аспекті означає «нестійкість і неоднозначність ситуації вибору і його незворотність, мимовільність процесів формування нових структур з елементів середовища і нелокальний характер дії при цьому параметрів порядку, що забезпечує цілісність новоутворень. Зрозуміло, що «старе» лінійне мислення, орієнтоване на універсальність дії оборотних динамічних законів, тут принципово непридатне» [29]. Звідси випливає, що міжнародні виборчі стандарти вибудовують новий тип нормативної взаємодії суб'єктів міжнародного права, який вони переносять на національний конституційний рівень, гарантуючи застосування такої взаємодії і реалізацію її стандартизованих правил поведінки та її принципів між суб'єктами національного конституційного права в особливій найважливішій сфері державно-правових відносин – у сфері публічної влади;

О) визначення міжнародних виборчих стандартів через їхню роль у міжнародній нормотворчості. Розробляючи міжнародні договірні норми в межах ММУО, їхні держави-члени самостійно, добровільно й усвідомлено формують систему своїх міжнародно-правових зобов'язань, що фактично і становлять міжнародне публічне право. Таким чином, міжнародні виборчі стандарти, що мають характер рамкових норм, тобто таких норм, що в обов'язковому порядку повинні бути відтворені

в національному законодавстві держав-учасників таких міжнародних угод, мають визначальний та програмний характер для ординарного і перспективного розвитку міжнародного публічного права.

Висновки. Проведений систематичний аналіз дає можливість зробити висновок, що визначення міжнародних виборчих стандартів у конституційно-правовій та міжнародно-правовій доктринах дає змогу виявити їхню правову природу – вони є міжнародними договірними нормами, що містяться в міжнародних угодах та закріплюються у вигляді міжнародно-правових зобов'язань держав, які вони повинні виконувати шляхом закріплення в національному конституційному законодавстві у вигляді норм національного конституційного права та в наступній практичній діяльності компетентних органів держави та суб'єктів виборчого процесу.

Список використаних джерел:

1. Конституція України 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Геворкян В.В. Принципы и стандарты функционирования института выборов. *Проблемы в российском законодательстве*. 2011. № 2. С. 44.
3. Баймуратов М.О., Кофман Б.Я. Міжнародні виборчі стандарти: правова природа, змістовна та системна характеристика, актуальні питання імплементації в законодавство України. Суми : Університ. книга, 2012. С. 16.
4. Там само.
5. Требков А.А. Знать международные стандарты прав человека. *Гос. и право*. 1993. № 10. С. 142–145.
6. Баймуратов М.О., Кофман Б.Я. Міжнародні виборчі стандарти: правова природа, змістовна та системна характеристика, актуальні питання імплементації в законодавство України. Суми : Університ. книга, 2012. С. 18.
7. Богданн фон Армин. Конституционализм в международном праве: комментарии к предложению из Германии. URL: http://dpp.mpil.de/01_2012/01_2012_1_28.pdf
8. Танчев Е. Верховенство конституции в контексте конституционного плюрализма. *Сравнительное конституционное право*. 2005. № 4. С. 109.
9. Maduro M. From Constitutions to Constitutionalism: A Constitutional Approach for Global Governance, Lead Paper to the Workshop Changing Patterns of Rights Politics: A Challenge to a State-nese? *Hamse Institute for Advanced Studies*. Delmenhorst, Germany, 2003. P. 9–12.
10. Teubner G. Societal Constitutionalism: Alternatives to State – Centered Constitutional Theory, Stores Lectures 2003/2004. URL: <http://www.jura.uni-frankfurt.de/teubner/>pdf
11. Баймуратов М.О., Кофман Б.Я. Міжнародні виборчі стандарти: правова природа, змістовна та системна характеристика, актуальні питання імплементації в законодавство України. Суми : Університ. книга, 2012. С. 20–21.
12. Выступление Генерального секретаря Ассоциации организации выборов стран Центральной и Восточной Европы З. Тота (Венгрия). *Развитие и кодификация международных избирательных стандартов* : 3–я Европ. конф. представителей центр. избират. Комиссий. *Журн. о выборах*. 2006. Спец. вып. С. 71–72.
13. Виборче законодавство: українська практика, міжнародний досвід та шляхи реформування / за заг. ред. Є.В. Радченка. Київ : Факт, 2003. 258 с.
14. Дорофеев С.Н. Международные стандарты в избирательном процессе: достижения и проблемы. *Моск. журн. междунар. права*. 2007. № 3. С. 41–48.
15. Баймуратов М.О. Вказ. праця. С. 22.
16. Там само.
17. Баймуратов М.О., Григор'єв В.А. Муніципальна влада: актуальні проблеми становлення й розвитку в Україні. Одеса : Юрид. літ., 2003.
18. Виборче законодавство: українська практика, міжнародний досвід та шляхи реформування / за заг. ред. Є.В. Радченка. Київ : Факт, 2003. С. 251.
19. Баймуратов М.О., Кофман Б.Я. Міжнародні виборчі стандарти: правова природа, змістовна та системна характеристика, актуальні питання імплементації в законодавство України. Суми : Університ. книга, 2012. С. 23.
20. Савчук К.О. Стандарти міжнародні. *Юрид. енцикл.* Київ, 2003. Т. 5. С. 615.
21. Мучник А.Г. Философия достоинства, свободы и прав человека. Київ : Парламентське вид-во, 2008. С. 343–344.
22. Верланов С.О. Економічні і соціальні права людини: європейські стандарти та їх впровадження в юридичну практику України (загальнотеоретичне дослідження) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2008. С. 4.

23. Кофман Б.Я. Міжнародні виборчі стандарти та їх імплементація в законодавство України : автореф. дис. ... к.ю.н. : 12.00.02 «Конституційне право; муніципальне право». Маріуполь, 2011. С. 3.
24. Эвристика. URL: http://platonanet.org.ua/board/filosofskij_slovar/ehvristika/1-1-0-526
25. Советский энциклопедический словарь / гл. ред. А.М. Прохоров. 3-е изд. Москва : Сов. Энциклопедия, 1980. С. 36.
26. Философский энциклопедический словарь. Москва : Сов. энциклопедия, 1989. С. 20.
27. Кондаков Н.И. Логический словарь-справочник. Москва : Наука, 1975. С. 30.
28. Философский словарь / под ред. М.М. Розенталя. 3-е изд. Москва : Политиздат, 1975. С. 11.
29. Добронравова И.С. Синергетика: становление нелинейного мышления. Київ : Лыбидь, 1990. С. 126.

УДК 341.24:796.038.09(477:100)

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2020.3.42>

РОМАНИШИН О.О.

ДВОСТОРОННЄ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ У СФЕРІ СПОРТУ

У статті розглянуто двостороннє міжнародно-правове співробітництво України з іншими державами з питань спортивних відносин. Сфера спорту помітно розвивається і сьогодні займає вагомє місце у відносинах між державами. Утворився новий вид співробітництва, котрий вимагає укладення багатосторонніх та двосторонніх договорів, що регулюють питання цієї сфери. У дослідженні проаналізовано правову основу спортивних відносин та їх договірні норми. Визначено місце міжнародних договорів у двосторонньому співробітництві України у сфері спорту та їх необхідність для регулювання спортивних відносин. Виділено дві основні групи двосторонніх угод України: 1) угоди про співробітництво у сферах культури, освіти тощо, котрі, зокрема, містять положення щодо регулювання спортивних відносин; 2) угоди, котрі стосуються виключно спортивної сфери; та визначено специфіку кожної з них. Зроблено аналіз основних положень договорів з іноземними державами, охарактеризовано сферу їх регулювання, сукупність питань, які вони охоплюють, та основні зобов'язання сторін. Зважаючи на своєрідність предмету регулювання, окремою групою розглянуто угоди з Республікою Польща у зв'язку з проведенням Чемпіонату Європи з футболу у 2012 році. Визначено їх специфіку, вплив на національне законодавство та механізми забезпечення виконання зобов'язань, що були передбачені згідно з положеннями цих документів. Надано характеристику міжнародно-правового співробітництва України з іноземними державами у сфері спорту на двосторонньому рівні. Охарактеризовано переваги та недоліки обох груп договорів. У ході дослідження зроблено висновок, що обидві групи угод є важливими для побудови двостороннього співробітництва між державами, але договори, котрі стосуються лише спортивної сфери, є більш дієвими, оскільки висвітлюють ширше коло питань. У зв'язку з цим висунуто пропозиції про необхідність укладення переважаючої кількості угод, котрі стосуються співробітництва виключно у сфері спорту, для більш чіткого регулювання спортивних відносин та заповнення прогалин у національному законодавстві.

Ключові слова: *співробітництво, спортивні відносини, двосторонній договір, меморандум, міжнародний договір, джерело права, правове регулювання.*

© РОМАНИШИН О.О. – аспірантка кафедри міжнародного права факультету міжнародних відносин (Львівський національний університет імені Івана Франка)